

Тема № 3

ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

План

1. Теорія суспільного добробуту
2. Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини
3. Напрями та можливості використання досвіду в Україні

1. Теорія суспільного добробуту

Однією із важливих проблем економічної теорії є досягнення суспільного добробуту.

Теорія суспільного добробуту є сукупністю положень, на основі яких досягається високий рівень життя всього суспільства та формулюються критерії для визначення якості життя населення.

Класична політична економія та її основоположники **А. Сміт та Д. Рікардо** вважали, що досягнення суспільного добробуту відбувається на основі зростання суспільного багатства, основним показником суспільного добробуту є, таким чином, обсяг національного доходу на душу населення. При цьому суспільний розвиток має відбуватися за умов вільної конкуренції, яка робить можливим поєднання приватних та суспільних інтересів.

Теорія суспільного добробуту

При формуванні теорії добробуту представник неокласичної економічної школи **А. Маршалл** звернув увагу на те, що людина відіграє більш важливу роль у економічному розвитку ніж більшість факторів виробництва. Виробництво багатства - це лише засіб для підтримки життя людини, для задоволення її потреб і розвитку її сил - фізичних, інтелектуальних і моральних. Але сама людина - головний засіб виробництва цього багатства, і вона ж служить кінцевою метою багатства.

За умов розвитку ринкової економіки конкурентні відносини неминуче призводять до нерівномірного розподілу доходу, тому у суспільстві повинні існувати механізми забезпечення добробуту через державне втручання, з метою розширення доступу населення до основних благ та послуг та сприяння розвитку людини. Серед таких механізмів окремо виділено соціальну політику, яка забезпечує доступність до таких благ як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист.

Теорія суспільного добробуту

Представник математичного напрямку неокласичної економічної школи **В. Парето** детально дослідив особливості формування загального добробуту суспільства і довів, що неможливо розглядати загальний добробут суспільства через суму добробуті усіх членів суспільства.

Для цього він виводить власний оптимум, який можна охарактеризувати як стан, за якого ніякий перерозподіл ресурсів чи проектів не може поліпшити становище одного раціонального суб'єкта, не погіршивши тим самим становище іншого.

Оптимум В. Парето базується на таких основних припущеннях:

- кожна людина найкраще може оцінити свій добробут;
- суспільний добробут визначається лише в одиницях добробуту окремих людей;
- добробут окремих особистостей є неспівставні.

Теорія суспільного добробуту

Дана концепція має декілька різновидів:

- **утилітаристська функція** представляє рівень суспільного добробуту як суму індивідуальних функцій корисності членів суспільства. Принцип перерозподілу доходів ґрунтується на припущенні про спадну граничну корисність: для заможних членів суспільства корисність одиниці вилученого доходу спадає в меншій мірі, ніж зростає корисність одиниці додаткового доходу для незаможних (постулат Бентама);
- **ліберальна функція** характеризує добробут як суму зважених корисностей. Ринок визнається єдиним регулятором суспільного добробуту і найбільшу винагороду отримує той, хто є більш здібним та працьовитим, перерозподілу благ не існує (різновид постулату Бентама);
- **мінімаксна** функція показує, що зростання суспільного добробуту залежить від зростання добробуту індивіда. Дана функція передбачає перерозподіл частини доходів від більш продуктивних економічних суб'єктів на користь найбідніших (Дж. Роулз);
- **егалітарна** функція вимагає рівномірного розподілу, за якого всі блага поділені порівну між усіма індивідами, саме за цих умов досягається суспільний добробут (Бергсона - Семюелсона).

Теорія суспільного добробуту

Послідовник неокласичної економічної школи *Г. Седжвік* досліджував добробут суспільства як з точки зору суспільства, так і з точки зору індивіда. На основі власних досліджень він зробив висновок, що держава має скеровувати розподіл створеного в країні продукту і тим самим підвищувати загальний рівень добробуту.

В той же час Г. Седжвік зазначає, що державне згладжування послаблює стимули до праці і не повинно розповсюджуватись на сферу виробництва. Таким чином він пояснює природу конфлікту між приватними та суспільними інтересами.

Теорія суспільного добробуту

Значну роль в розвитку ринкової економіки відводить людині представник неокласичної економічної *теорії А. Пігу*. Він розмежовує економічний та неекономічний добробут.

В неекономічний добробут він включає такі показники, як і якість життя, умови праці та відпочинку, доступність освіти, умови довкілля, медичне обслуговування, громадській порядок та інше.

В якості індикатора економічного добробуту А. Пігу визначає розмір національного дивіденду - це частина матеріального доходу суспільства, яка може бути виражена у грошовому еквіваленті. Але поряд з цим він виділяє від'ємні ефекти неекономічного характеру, це такі явища як нещасні випадки на виробництві, професійні захворювання, використання праці жінок та дітей, забруднення навколишнього середовища та безробіття.

Досягнення загального добробуту А. Пігу пропонує здійснити за допомогою власної користі приватного інтересу з одного боку та втручання держави для вираження інтересів суспільства з іншого.

Теорія суспільного добробуту

Оригінальний погляд на теорію добробуту пропонують *представники інституціонального напрямку економічної теорії*. Його представниками є К. Віксель, Дж. Бьюкенен, Дж. Стіглер та інші. Особливістю даного напрямку є те, що його представники пропонують вирішити проблему суспільного добробуту на основі етичних категорій.

Поведінка індивіда досліджується на основі Homo economicus - раціонального, егоїстичного максимізатора власного добробуту. При цьому кожен індивід, на думку представників даної школи, має власну цінність і саме індивіди несуть відповідальність за існування в певних умовах в певному суспільстві.

Досягнення суспільного добробуту Дж. Бьюкенен вважає можливим на основі теорії суспільного вибору. Він вважає, що існують категорії благ, в тому числі і соціальні, які індивідууми не можуть отримати на основі ринкових відносин і тому вони і намагаються обміняти своє виборче право на певний набір цих благ. Справедливість у суспільстві досягається при дотриманні певних правил та існуванні відповідних інститутів. Але прийняття рішення більшістю не робить це рішення справедливим.

Теорія суспільного добробуту

Одним із найважливіших напрямків розвитку теорії суспільного добробуту є добір та вдосконалення системи показників для оцінки рівня суспільного добробуту в окремо взятій країні. До основних показників для оцінки добробуту суспільства відносять:

- Показники доходів населення.
- Рівень розподілу доходів між окремими групами населення.
- Показники особистого споживання.
- Показники бідності населення.
- Показники економічної активності населення.
- Показники культурно-освітнього рівня населення.
- Показники оцінки стану здоров'я населення.
- Демографічні показники.
- Показники соціального забезпечення населення.
- Показники оцінки житлових умов населення.
- Показники соціальної напруги у суспільстві.

Теорія суспільного добробуту

На сучасному етапі розвитку теорія суспільного добробуту продовжує формуватися, сучасна економічна думка пропонує нові підходи для досягнення та оцінки суспільного добробуту.

Розвиток суспільства стимулює появу нових потреб і від якості їх задоволення залежить рівень суспільного добробуту, а від можливості їх передбачення - гармонійний та сталий суспільний розвиток.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. Назвіть основні напрямки розвитку теорії суспільного добробуту.
2. Які особливості підходу до трактування суспільного добробуту у представників неокласичної економічної думки?
3. Які економічні школи стали основою для появи теорії соціального ринкового господарства? В чому полягає науковий внесок цих шкіл у теорію соціального ринкового господарства?
4. Порівняйте різні підходи до трактування суспільного добробуту. Якій, на Вашу думку, є найбільш достовірним? Чому?
5. Сформулюйте власну теорію суспільного добробуту, обґрунтуйте її.

2. Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

Формування теорії соціального ринкового господарства відбувалось на основі неоліберального напрямку економічної думки, який розвинувся в першій третині ХХ ст., ідеал якого конкретизується у вигляді концепції соціального ринкового господарства.

Методологічною основою і найважливішими елементами концепції соціального ринкового господарства стали наукові здобутки трьох груп неолібералів.

Найстаршу групу очолювали В. Репке та А. Рюстов, їх важливим внеском стала розробка основ теорії і політики неоліберального ладу та аналіз його соціальних функцій. На їх думку економічний лад суспільства повинен розв'язати дві проблеми:

- по-перше забезпечити надійний господарський порядок,
- по-друге створити умови і стимули для участі населення у суспільному виробництві.

Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

Представники фрайбурзької школи В. Ойкен та Ф. Сьома класифікували національні господарства, виділили спільні стадії господарського розвитку для різних країн. Під час своїх досліджень вони дійшли висновку, що ні центральне кероване, ні ринкове господарство не спроможні забезпечити господарський розвиток. В якості ідеального господарського ладу вони пропонують „конкурентний порядок” в якому існує повна конкуренція, а державне втручання жорстко обмежено.

Така форма господарства є основою для вирішення соціальних проблем та проведення політики „соціальної компенсації”, яка забезпечує перерозподіл доходів, соціальне страхування та розвиток соціальної інфраструктури.

Модель ринкового господарства В. Ойкена включає економічну та соціальну політику. Економічна політика охоплює дві галузі: галузь, яка займається створенням та удосконаленням економічного порядку та галузь, яка займається розробкою політики економічного росту та розвитку. Соціальна політика включає політику соціальних гарантій, політику ефективності праці, політику самозабезпечення та політику перерозподілу доходів та власності.

Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

Основоположники кельнської школи А. Мюллер-Армак та Л. Ерхард є розробниками теорії соціального ринкового господарства на основі здобутків неоліберального напрямку економічної думки. Вони дали основне визначення соціального ринкового господарства та розробили комплекс конкретних економіко-політичних заходів щодо адаптації ринкової економіки до вирішення соціальних проблем.

На думку представників даної школи, зміст соціального ринкового господарства полягає у поєднанні економічної свободи та соціального вирівнювання. Економічна свобода полягає у можливостях людини діяти відповідно до своїх економічних інтересів і мети, самостійно обирати сферу застосування своїх здібностей, знань, професій, способів розподілу доходів, споживання матеріальних і духовних благ.

Соціальне вирівнювання базується на забезпеченні такого механізму розподілу національного доходу, який виключив би надмірне збагачення незначної частини населення та надмірне зубожіння значної частини населення.

Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

Факторами розвитку соціального ринкового господарства є:

- Ефективність господарського порядку.
- Створення системи соціального захисту.
- Існування конкуренції та вільного регулювання ринку.
- Впровадження сильної державної економічної політики на основі захисту конкуренції.

Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

- Відповідно до цих положень, концепція соціального ринкового господарства передбачає побудову особливої соціальної структури, яка має відповідати конкурентному ладу.
- В даній структурі виділено податкову політику, структурну політику, політику стабілізації грошового обігу та фінансів та соціальну політику.
- Податкова політика у процесі соціального вирівнювання повинна заохочувати і підтримувати поведінку людини у забезпеченні власного добробуту.
- Структурна політика покликана сприяти формуванню середнього класу шляхом розширення приватного сектора.

Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

- Політика стабілізації грошового обігу та фінансів направлена на збереження валютної стабільності. Соціальна політика базується на принципах страхування, забезпечення і допомоги. Державні витрати на соціальні потреби включають:
  - систему соціального страхування, яка обслуговує сферу класичних ризиків: нещасні випадки та у випадку хвороби;
  - забезпечення через соціальну допомогу, яка включає індивідуальну допомогу, грошові виплати та не грошову допомогу;
  - форми соціальної допомоги (житлове будівництво, допомога сім'ям та допомога для отримання освіти).

Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

Основними елементами структури соціального ринкового господарства є:

- конкурентний лад, який базується на приватній власності,
- ринок, який є регулятором суспільного господарства,
- господарюючі суб'єкти - домогосподарства, підприємства, організації тощо,
- держава, яка створює нормативно-правову базу, сприяє зміцненню конкуренції, забезпечує функціонування ринку та підтримує соціальне вирівнювання.

Необхідність конкуренції у соціальному ринковому господарстві викликана її наступними соціальними функціями: вона виявляє, який інститут найкращим чином досягнув соціальної цілі, стимулює оптимальний розв'язок соціальних проблем; сприяє досягненню максимальних соціальних результатів.

Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

Базовими цілями соціального ринкового господарства для Німеччини стали:

1. Досягнення високого добробуту на основі конкуренції, економічної свободи, повної зайнятості та свободи зовнішньої торгівлі.
2. Забезпечення стабільності цін.
3. Підтримка і розвиток соціального забезпечення, соціальної справедливості, створення умов для соціального прогресу.

Практичне втілення ідеології соціального ринкового господарства належить Л. Ерхарду. Він розширив теоретичну проблематику та розробив практичний план реалізації концепції соціального ринкового господарства, який був реалізований у соціально-економічних реформах 50-60 рр.

Основні положення теоретичної моделі соціально орієнтованого ринкового господарства зводяться до наступного:

- ціллю реформи є високий рівень добробуту для всіх прошарків населення;
- шлях до досягнення даної мети проходить через вільну ринкову конкуренцію та приватне підприємництво;
- активна та відповідальна роль по створенню умов для вільної ринкової конкуренції та приватного підприємництва відводиться державі;
- високий рівень добробуту є основою для розвитку громадянських свобод та демократії.

Соціальна ринкова економіка - приклад Німеччини

У загальному вигляді можна виділити наступні основні засади соціального ринкового господарства Німеччини:

- регулювання права власності,
- грошовий та валютний порядок на основі фінансового законодавства,
- конкуренція на основі міцного законодавчого базису та визначеного порядку конкуренції у основних сферах економіки,
- порядок проведення зовнішньоекономічної діяльності,
- порядок у сфері праці та соціальних відносин на основі захисту працюючих за наймом, нормування на ринку праці, системі соціального страхування, розвитку трудових та соціальних судів,
- систему організацій, які здійснюють соціально-економічну

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. В чому полягає сутність теорії соціального ринкового господарства?
2. Які основні проблеми українського суспільства на шляху до загального добробуту?
3. В чому полягає наукова цінність теорії соціального ринкового господарства? Які її положення є актуальними для сучасного розвитку?

3. Напрями та можливості використання досвіду в Україні

Пріоритетність соціальної спрямованості економічного розвитку України підкреслюється у багатьох законодавчих актах та програмах розвитку. Соціально-економічні реформи мають на меті підвищити життєвий рівень населення, створити умови для всебічного розвитку особистості в українському суспільстві.

В цілому на тлі поступового зростання рівня матеріального забезпечення населення, позитивної динаміки ринку праці, погіршуються основні показники соціального розвитку. Це є свідченням соціально-економічної розбалансованості України через відсутність узгодженої стратегії національного розвитку та цілі соціально-економічної політики щодо забезпечення високого рівня добробуту суспільства.

Посилюється тенденція до „старіння” населення України, що обумовлює необхідність збільшення соціальних виплат та є додатковим навантаженням державного бюджету.

Тому на сучасному етапі теорія соціального ринкового господарства має значне не лише теоретичне, але і практичне значення, оскільки дає можливість поєднання економічного поступу та соціального розвитку суспільства.

Напрями та можливості використання досвіду в Україні

Тенденціями сучасного соціально-економічного розвитку України є:

- Значне майнове розшарування суспільства, що викликає надмірне збагачення незначної частини населення, бідність переважної частини населення та відсутність середнього класу, який є основою та рушійною силою соціально-економічного розвитку.
- Значна питома вага соціальних видатків у державному бюджеті, що призводить до низької економічної активності населення у забезпеченні власного добробуту
- Проблеми розвитку соціальної сфери, які викликані низькою якістю освітніх, культурних, житлово-комунальних та медичних послуг
- Низька громадянська свідомість населення та пасивність щодо своєї ролі у розвитку власної держави.

Напрями та можливості використання досвіду в Україні

Для подолання цих тенденцій в контексті посилення соціальної спрямованості розвитку необхідно вирішити важливі завдання:

- пошуку власного шляху розвитку та уникнення сліпого копіювання зарубіжного досвіду;
- стимулювання конкурентного середовища, що дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг;
- відновлення соціальної справедливості у суспільстві за допомогою соціального вирівнювання та податкового регулювання, що дозволить сформувати середній клас населення
- підвищення відповідальності кожної людини за забезпечення власного добробуту на основі економічної свободи та активної участі у громадському житті;
- врахування новітніх тенденцій світового соціально-економічного розвитку, особливо у застосуванні соціального партнерства, для вирішення загальнодержавних та регіональних проблем розвитку;
- підвищення адресності соціального забезпечення та узгодженого поєднання державних та приватних форм соціального захисту;
- сприяння розвитку соціальної сфери через інвестиції у людський капітал, які є основою людського розвитку.

Напрями та можливості використання досвіду в Україні

При врахуванні цих положень модель соціального ринкового господарства може і повинна стати основою соціально економічного розвитку України.

Соціально-орієнтована ринкова модель економіки України потребує поєднання сильної держави і сильного ринку, тому утвердження ринкової орієнтації у сфері економіки повинно відбуватися у поєднанні з відповідним посиленням ролі держави в соціальній сфері.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. Назвіть основні напрями та можливості використання досвіду розбудови соціального ринкового господарства в Україні.
2. Запропонуйте напрями підвищення добробуту українського суспільства.
3. В чому полягає наукова цінність теорії соціального ринкового господарства? Які її положення є актуальними для сучасного суспільного розвитку?